

Megnyitó

Vikár Béla-emlékülés (2009. október 27.)

Tisztelt Osztály!

Köszöntöm a megjelenteket, az Osztály tagjait, a 120 éves Magyar Néprajzi Társaság tagságát, különös tekintettel a népköltészet, a népzene és a néptánc avatott kutatóira! Szeretettel köszöntöm Vikár Béla szülőfalujának, Hetes községnek a küldötteit, úgyis, mint „Somogyország” itt megjelent képviselőit!

A mai napon kettős jubileumot ünnepelünk. Megemlékezünk a Magyar Néprajzi Társaság alapításának 120. évfordulójáról, tisztelettel fejet hajtva az alapítók nagy nemzedékének teljesítménye előtt. Tudjuk jól, hiszen olvasható a lexikonokban, hogy a Magyar Néprajzi Társaság alakuló közgyűlését 1889. január 27-én tartották Budapesten. A mai ülészak első előadója, Kósa László akadémikus, azt fogja vizsgálni, hogy „Kik és milyen célból alakították meg a Néprajzi Társaságot?” Őt követően azonban a mostani emlékülést mégis inkább Vikár Béla emlékének szenteljük, akinek munkásságát - ismereteim szerint - korántsem vizsgáltuk, méltattuk, becsültük eddig érdeme szerint. Pedig Vikár Béla életútja, tudományos karrierje szorosan kapcsolódott a Magyar Néprajzi Társasághoz és a Magyar Tudományos Akadémiához, s neki korszakos jelentőségű, úttörő szerepe volt a magyar folklorisztika történetében, különösen a népköltészet és a népzene kutatásának megújításában, tudományos megalapozásában.

Vikár Béla bő százötven évvel ezelőtt, 1859. április 1-jén született a Somogy megyei Hetes községben. Más fontos jubileumok, így Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója és egyéb akadémiai programok torlódása az oka annak, hogy a magyar néprajz ünnepi megemlékezését ennek az évnek nem az első, hanem a második félévében tudjuk megtartani. Hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy ragaszkodnunk kellett ehhez az épülethez, ehhez a helyszínhez. Hiszen a Tudományos Akadémia székháza adott helyet a Magyar Néprajzi Társaság üléseinek alapításától, 1889-től kezdődően egészen az 1990-es évek elejéig, az épület felújításáig. Talán ennél is fontosabb, hogy Vikár Béla 1911-ben lett az Akadémia tagja, s ettől fogva életének is fontos színtere

volt ez az épület egészen 1945. szeptember 22-én bekövetkezett haláláig. Akadémiai székfoglaló előadását *A székely népköltészetéről* címen tartotta 1912. január 8-án.

Vikár Béla sorsfordító élményének bizonyult az a fél esztendő, amit 1889-ben finn nyelvterületen tölthetett. Tárgyakat gyűjtött a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára számára és népnyelvi, néprajzi gyűjtéseket végzett különböző finn tájakon. A sírbeszédét mondó, nekrológját író Korompay Bertalan szerint Vikár Béla akkori jegyezte el magát egy életre a finn folklórral, s vált a későbbiekben a magyar népköltészet, a népnyelv és a népzene avatott kutatójává. A népnyelvi szövegeket gyorsírással jegyzetelte a terepen, s már 1896-tól kezdve – a világon elsőként – fonográffal is gyűjtött, s viaszhengerekre rögzítette a magyar népdalokat, balladákat, s a gyorsírással követhetetlen népzenei anyagot. Hazai folklorisztikai gyűjtései, publikációi közül kiemelkedik a Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatában megjelent kötete, a *Somogy megye népköltése* (1905), *A regös ének* (1907) és *A magyar népköltés remekei, I-II* (1907), de sok gyűjtése így is kiadatlan maradt.

Hosszú éveket szentelt a Kalevala magyarra fordításának. Előtanulmányait *Kalevalai tanulmányok* címen már 1901-ben kiadta, de a teljes mű fordítása csak 1909-ben jelent meg. Ennek nyelvi, képi világa, az eredeti szövegek lüktetését megőrző verselése a finnek tetszését is elnyerte. Elismerésüket fejezi ki az a képtelen fordulat, miszerint, ha az eredeti, a finn nyelvű Kalevala elveszne, azt pótolhatnák a Vikár-féle magyar Kalevala finn nyelvre fordításával. Ezt a tréfálkozást - Kustaa Vilkunára és nemzedéktársaira utalással - többször hallhattuk Ortutay és K. Kovács László előadásában.

Vikár Béla évtizedeken át volt a Magyar Néprajzi Társaság választmányi tagja, s egy időben a finnugor szakosztály egyik mozgatója. 1896-97-ben egy rövid ideig a Társaság főtitkári tisztségét is betöltötte. Az 1910-es években a finn-magyar nyelvrokonság érzületének, a finnek iránti barátság érzésének elmélyítését kívánta szolgálta a *Turán* című folyóirat szerkesztőjeként is, noha ezt a lapot és ezt a törekvést szakunk inkább Bán Aladár személyéhez szokta kapcsolni.

Vikár Béla mintegy másfélezer népzenei felvételének (1539 dallamának) zenei lejegyzése meghaladta saját lehetőségeit, A lejegyzés nagyobb részét nem is Ő, hanem Kodály Zoltán és főként Bartók Béla végezte el. Kodály

először 1903-ban kereste meg Vikárt a Néprajzi Múzeum akkori, Csillag utcai (ma Gönczy Pál utca) épületében, ahol egy kis udvari szobában voltak felhalmozva a viaszhengerei, s ahol a fonográfot is tartotta. „Megmutatta a fonográf kezelését, majd magamra hagyott. [...] Abban a kis sötét udvari szobában sok boldog órát töltöttem...” emlékezett vissza Kodály bő félszázaddal később. Itt kell megjegyezni, hogy a Csillag utcai Néprajzi Múzeumot – akkori nevén a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárát – Jankó János fejlesztette fel néhány év alatt, s Ő biztosította Vikárnak és fonográf-hengereinek a sötét kis udvari szobát. Jankó János és Vikár Béla barátsága, személyes kapcsolata külön vizsgálatot érdemelne. Jankó a jegyzeteiben, naplójában, leveleiben is gyakran említi Vikárt. Egy helyen azt írja: „egyedül Vikár barátom segített és egész Magyarországon senki más; és ez természetes is, mert a finn és orosz tudományos irodalmat Magyarországon senki sem ismeri.” A magyar néprajztudomány finn kapcsolatait az 1890-es években főként Vikár Béla és Jankó János építgette, aztán Sebestyén Gyula, Bán Aladár is erősítette a magyar folklórisztika finn és finnugor (észt) orientációját. Ez a tájékozódás és irányultság megmaradt az első világháborút követő években, évtizedekben is. Teleki Pál már 1924-ben tudósokból álló népes delegációval látogatott el Finnországba, s megalapozta, jelentősen kiszélesítette a korábban a nyelvtudományra és a néprajzra korlátozódó tudományos és kulturális kapcsolatokat. Az 1930-as években ennek az orientációnak is nagy szerepe volt abban, hogy a magyar tudomány kellő távolságtartást tanúsított a Németországot elárasztó „barna – fekete” eszmeiséggel szemben.

1929-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémia végre elhatározta egy Néptudományi Bizottság felállítását, melynek első elnöke Hóman Bálint, titkára Zichy István volt, kezdetben csupán két valódi néprajzos, még pontosabban folklórkutató tagja volt: Vikár Béla és Solymossy Sándor. Az 1920-ban nyugdíjazott Sebestyén Gyulát nem hívták meg a bizottságba, s túl sok szava a két idős folklóristának sem lehetett a bizottság feladatainak kijelölésében. Mint ismeretes Vikár Béla 1889-1921 között (62 éves koráig) az Országgyűlés gyorsíró irodájának tisztviselőjeként, majd vezetőjeként kereste kenyerét. Kutatásait, fordításait nem főfoglalkozású kutatóként, nem is egyetemi tanárként végezte, hanem szabadidős elfoglaltságnak tekintette. Ez is magyarázza, hogy zenei gyűjtéseit mások jegyezték le.

Gyűjtéseinek leírása és rendszerezése szintén az Akadémia székházához kapcsolódik. Bartók Béla ennek a palotának az első emeletén kapott munkaszobát, ahová Vikár viaszhengereit a Néprajzi Múzeumból átszállították, s ahol Bartók közel hat éven át (1934 és 1939 között) szintén „sok boldog órát” töltött el a fonográfról felhangzó népdalok, népballadák meghallgatásával és lejegyzésével. Az Akadémia eredetileg két esztendőre kérte ki Bartókot a kultuszminisztertől (s a Zeneakadémiától) erre a feladatra, de hamar kiderült, hogy az anyag óriási, s a Tudományos Akadémiára testált Vigyázó-vagyonból támogatott népzene gyűjtésnek köszönhetően még tovább bővül, s a Magyar Népzene Tára megalapozható általa. Bartók innen, az Akadémia székházából nem is tért már vissza a főiskolára. 1939-ben a „barna veszedelem” elől emigrált Amerikába, s hagyta maga után a Magyar Népzene Tárának itt lerakott alapjait, amire később Kodály népzene kutató csoportja építkezhetett ugyanitt.

Az elmondottakból talán kiderült, hogy az Akadémia székházánál méltóbb helyet aligha találhattunk volna arra, hogy Vikár Béla életútjáról, életművéről és annak jelentőségéről, kortársairól és követőiről megemlékezzünk. Biztos vagyok abban, hogy az emlékülés programja, tartalma is méltónak bizonyul a nagy előd emlékéhez.

Ennek a bizakodásnak a jegyében az emlékülést megnyitom.

Paládi-Kovács Attila